

El patrimoni marítim

És de fa poc que institucions i associacions de tots els Països Catalans miren de salvar el patrimoni marítim. Conservar, estudiar i catalogar, aquesta és la qüestió.

L'any 1978, el periodista i erudit Xavier Garcia Soler guanyava el premi Catalònia amb un curiós i bellíssim assaig titulat *La vida marinera a Vilanova i la Geltrú*. Dos anys després el treball de Xavier Garcia veia la llum a l'editorial Selecta, prologat pel president de la Secció Històrico-arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans, l'historiador Miquel Coll i Alentorn.

El lector potser es demanarà, arribats ací, el perquè d'aquest recordatori. La raó és ben senzilla. Les pàgines de Xavier Garcia, fruit segurament de la seva insadollable curiositat, van recollir i descriure admirablement el patrimoni marítim d'una de les viles més significades del nostre país.

Patrimoni marítim que, cal dir-ho, abastava lèxic, toponímia, gastronomia, anècdotes, restes arquitectòniques, mobiliari urbà, llegendes, tècniques de pesca, costums... El seu llibre és des d'aquest punt de vista paradigmàtic i d'ací ve la seva importància.

A fi de comptes la preocupació d'aquest vilanoví s'havia avançat a la de no pocs tècnics culturals, historiadors i científics de les més diverses especialitats per a fixar un món, el de la mar i els seus homes.

Malauradament, una bona part del patrimoni marítim català ja ha desaparegut. A vegades perquè el pas del temps esborra inevitablement totes les construccions socials, com és ara el llenguatge de determinades activitats econòmiques que ja no existeixen. Però molt sovint també ha estat per manca de sensibilitat cultural i per la imposició d'un

progrés cec i del tot exclòent.

És des de fa pocs anys, justament després del I Fòrum sobre el Patrimoni Marítim de la Mediterrània, desenvolupat a Barcelona l'any 1994, que tot un seguit de museus i d'entitats de la Mediterrània s'han proposat d'abordar la qüestió del patrimoni marítim.

A casa nostra, la iniciativa ve del Museu Marítim de Barcelona, dirigit per Elvira Mata. Comparteixen la mateixa sensibilitat, l'Associació d'Amics del Cau de la Costa Brava - Museu de la Pesca; el Centre d'Estudis i Activitats del Port de Tarragona (Arxiu i Museu); l'Associació d'Amics del Museu Marítim de Mallorca; l'Associació dels Amics de la Vela Llatina de Calella de Palafrugell; el Museu del Mar de Santa Pola; el Museu Arqueològic i Etnogràfic Municipal de Guardamar; l'Associació d'Amics de la Mar de Menorca; el Museu Arqueològic Ciutat de Dénia; el Centre d'Arqueologia Subaquàtica de Catalunya; el Centre d'Arqueologia Subaquàtica del País Valencià i l'Associació d'Amics del Museu Marítim de Barcelona.

En cada cas la incidència pràctica sobre el patrimoni marítim és distinta, en bona part per causa de les prioritats de cada zona i també per raons pressupostàries significatives.

La vela llatina. Per Josep Lluís Savall i el seu equip, enquadrat en el Centre d'Estudis i Activitats del Port de Tarragona, la recuperació de la vela llatina ha esdevingut una sana obsessió. "L'any passat, —explica Savall— dotze pobles vam constituir la coordinadora de

a debat

vela llatina amb la intenció de recuperar aquest element... També hi ha gent que treballa en la reconstrucció del rafalet, l'embarcació tradicional. Alhora, mireu de coordinar aquesta activitat amb tota la gent interessada dels Països Catalans". I és que la vela llatina és tal vegada un dels elements més preats del patrimoni marítim català.

L'Escola Taller del Port de Tarragona, de la qual Savall és cap d'estudis, ha desenvolupat un seguit d'actuacions d'una gran importància. Entre elles la de construccions de vaixells tradicionals de fusta i de veles llatines.

D'una certa importància és també l'activitat duta a terme per l'Associació d'Amics de la vela Llatina de Calella de Palafrugell, presidida per l'arquitecte Pere de Prada.

Des de l'Associació Amics del Cau de la Costa Brava - Museu de la Pesca, de Palamós, l'activitat també és frenètica. "Des de fa molt temps -comenta Miquel Martí, director del museu empordanès- tot el món de la pesca és molt oblidat. Ens vam adonar que la investigació, pel que feia al litoral gironí, estava molt malament. Vam coincidir, en aquesta preocupació, amb la Generalitat i ara treballam ensems. Al marge d'alguns altres projectes, ens han demanat de tirar endavant un inventari pesquer etnològic".

Al País Valencià, la ciutat capdavantera en la recuperació patrimonial és Dénia i el seu museu arqueològic, dirigit per Josep Gispert. La idea seria, segons Gispert, d'impulsar a Dénia la creació

MUSEU MARÍTIM DE BARCELONA

MUSEU MARÍTIM DE BARCELONA

La ciutat de Dénia, amb els seus museus, és la primera del País Valencià en la recuperació del patrimoni marítim als Països Catalans.

d'un museu etnològic i arqueològic sobre la mar que, en un futur, podria situar-se a la Llotja de la capital de la Marina Alta. Fet i fet, la creació del museu seria, per Josep Gispert, la garantia de començar un projecte seriós de recuperació patrimonial i, a més, la garantia que els particulars deixarien les seues peces d'interès en bones mans.

"La riquesa patrimonial de Dénia és, en aquest sentit -afirma el director del museu arqueològic-, impressionant... des d'incomptables mostres de vaixella recuperades a la mar a restes arqueològiques de tota mena, passant per desenes de grafiti sobre temàtica marinera a les murades del castell... No és estrany, si tenim en compte la im-

portància que la mar ha tingut en la ciutat... També fóra bo de pensar en la riquesa lingüística que aporta el món mariner a la nostra llengua. Malauradament al País Valencià no hi hagut cap dinàmica en aquest àmbit i són pocs els exemples: algun estudiós a Peníscola i Roger Cabrera a Dénia". L'interès demostrat pels museus de Dénia, el de la ciutat, l'arqueològic i l'etnològic pel patrimoni marítim els ha valgut la inclusió en la *Guia Europea ai Musei del Mare del Bacino Mediterraneo*, publicada sota els auspicis de la Comissió de la Comunitat Europea.

Ja l'any 1993 Dénia va organitzar, juntament amb la Confraria de Pescadors, una mostra important

Dalt, edificació a Calafell. Baix, bagul de mariner. El nostre preat patrimoni marítim està format tant per elements mobiliaris com per edificacions.

MUSEU MARÍTIM DE BARCELONA

Dalt, ex-vot mariner. Baix, torres de guaita. Aquests elements han estat objecte d'estudi dels especialistes en patrimoni marítim.

que tenia per títol: *La Pesca. Un art. Tècniques de Pesca a la Marina Alta.*

Tot plegat el projecte de Dénia és ambiciós i ha començat amb una empenta impressionant. Les jornades "Dénia, Peix i Mar" d'aquesta primavera passada o, més recentment, la presentació a Barcelona d'una important descoberta de ceràmiques catalanes del segle XIII a les aigües del port de la ciutat en són una bona prova.

També les Illes Balears han obert dinàmiques de recuperació patrimonial. Segons Bernat March, de l'Associació d'Amics del Museu Marítim de Mallorca, ja tenen inventariades més de 1.600 embarcacions; a sobre, ja han iniciat la segona fase del projecte, que consisteix a catalogar cadascuna d'aquestes embarcacions. "L'associació -explica March- pretén conscienciar la gent sobre el patrimoni. Les embarcacions en més mal estat són les que tenen 78 metres d'eslora, però l'estol de Mallorca és tan nombrós que assegura, si més no, una certa continuïtat en l'existència d'aquest patrimoni. De moment anem fent actuacions d'emergència fins que les institucions no estableixin uns pressupostos. D'una altra banda els ajuntaments fan tot el que poden i crec que tenen força cura".

Ja és massa tard, potser? Que hi ha unes línies d'actuació és un fet ben clar, tal com hem pogut comprovar. No obstant això, la catalogació per escrit d'un patri-

moni tan singular com és el d'àmbit marítim potser arribarà a exorcitzar el perill de desaparició que l'amenaça.

I és que l'amenaça interessos de tota mena: des de l'especulació urbanística, que afecta unes determinades cases de tipus mariner, passant per la irrupció dels nous canvis tecnològics i econòmics que marginen velles construccions dedicades a l'activitat marítima o certes formes socio-culturals de vida estretament lligades a la mar.

Ha estat una destrucció eficaç i obstinada, de la qual t e n i m constància -i consciència- com a mínim des de la guerra del 36-39 ençà. L'especulació urbana-

nística durant el franquisme, juntament amb el boom turístic dels anys 60 acabaren de ser decisius en la pèrdua del nostre patrimoni marítim.

En el camp de l'arqueologia marina l'espòli ha estat també sistemàtic. Segons les institucions i la Societat Catalana d'Arqueologia, ja fa anys que la majoria dels jaciments subaquàtics de les costes de llevant havien estat saquejats, i això mateix cal dir dels que hi ha davant les costes d'Alacant. (Per a més informació vegeu EL TEMPS números 601 i 609).

Cal dir, de totes maneres, que aquest procés de destrucció patrimonial encara no s'ha deturat.

La incertesa del que passarà amb el perol (edifici on antigament es tenien les xarxes dels pescadors) de Vilanova i la Geltrú (Garraf), de quasi un segle d'antiguitat, n'és un bon exemple. El local, situat al

Passeig Marítim de la ciutat, es troba en un estat lamentable i la Confraria de Pescadors de Vilanova

Un patrimoni amb milers d'entrades

L'any 1994, el Museu Marítim de Barcelona (MMB) va començar a establir el Cens del Patrimoni Marítim de la Costa Catalana. Des de llavors l'equip dirigit per Olga Lòpez i format per Sílvia Dahl, Agnès Giner, Imma González i Dolors Jurado han consignat, durant tres anys i en quatre fases diferents, quasi sis mil entrades. El cens es divideix en elements mobles: aparells de navegació, eines de mestre d'aixa, guardamans i agulles de cosir veles, ormeigs de pesca, estris d'estacions de salvament, gírges i màquines d'avarar i llevar...; elements immobles i industrials: torres de guaita, perols o tenyidors de xarxes, llotges, cases de pescadors, escoles nàutiques, ermites de culte mariner, corderies, drassanes, estructures portuàries...; patrimoni etnològic: tècniques tradicionals de pesca, vestimenta, costums, quaderns de navegació, vocabulari, anècdotes de viatges, construcció naval tradicional...; ex-vots; embarcacions; patrimoni documental: col·lecció sigetana d'Emerència Roig, fotografies de tombant de segle XIX-XX, documentació mercantil, regla-

MIREIA MARGENAT

D'esquerra a dreta, Olga Lòpez, Sílvia Dahl, Agnès Giner i Dolors Jurado. Elaboren un cens del patrimoni marítim català.

mentacions de pesca, documentació diversa de les escoles de nàutica, arxius parroquials i administratius...

Per Elvira Mata, directora del Museu Marítim de Barcelona, el projecte pot desvetllar, si més no, la consciència de conservar el patrimoni marítim, cosa que per ara ni tan sols figura en la legislació. El projecte de cens de patrimoni marítim, capitanejat pel museu de Barcelona, és d'abast europeu i té un pressupost de 58 mil ecus.

A més d'aquesta feixuga tasca, els impulsors es proposen d'estimular la investigació i aconseguir de salvar embarcacions pesqueres tradicionals amb vista a destinar-les a usos culturals. De moment, alguna cosa ja han aconseguit. "Volem incidir -comenta Elvira Mata- en la protecció jurídica del patrimoni pesquer... La legislació al nostre país obliga a la destrucció dels estols de pesca si volen rebre subvencions per a renovar-los. Això, a la pràctica, vol dir destruir totes les embarcacions antigues. Vam fer un intent de modificació legislativa sobre la qüestió i fins i tot vam portar una iniciativa al Parlament. S'ha aconseguit que les barques de pesca a destruir de moment siguin inutilitzades per a navegar. L'altre pas és d'aconseguir que s'hi pugui tornar a navegar, però no amb finalitats d'exploració econòmica. Es tracta, en definitiva, que siguin tutelades per l'administració pública i que hom les declari un bé cultural". F. V.

MIREIA MARGENAT

Elvira Mata. És directora del MMB.

va i la Geltrú de moment no sap que fer-ne, tal com ha declarat a EL TEMPS el seu president Pau Pons. "Hem demanat a l'ajuntament -explica- que miri què es pot fer amb l'edifici. Nosaltres pensem que podria tenir una utilitat de caràcter cultural, però encara no hi ha hagut cap resposta oficial".

A pocs quilòmetres de Vilanova i la Geltrú, concretament a Calafell, també es troba seriosament amenaçada una de les cases del passeig, de gran interès com a habitatge mariner típic. En aquest

cas el perill ve de l'especulació urbanística. Tot i que de moment l'enderrocament s'ha pogut aturar, ningú no sap què passarà més endavant.

Menys conegut és el cas dels *bunkers* de defensa marítima situats arreu de la costa dels Països Catalans, dels quals fins ara ningú no s'ha ocupat -al contrari del que passa amb les velles torres de guaita medievals-. En moltes ocasions ni tan sols els ajuntaments no saben qui en té la titularitat, circumstància que, juntament al desinterès, impossibilita

de fer-hi cap mena d'actuació.

Comptat i debatut, la conservació i protecció del patrimoni marítim es limita molt sovint a la recuperació d'algun vaixell que, instal·lat després en dic sec en qualsevol passeig marítim, passa a formar part del mobiliari urbà.

Tant de bo que la tasca iniciada des de fa pocs anys ençà pels museus dels Països Catalans desvetlle la consciència conservacionista de les nostres institucions polítiques i culturals.

Francesc Viadel